

ПОЛІТЕКОНОМІЯ

УДК 330.34

Олена Завгородня

АКТУАЛЬНІ КОНЦЕПТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ІННОВАЦІЙ

У контексті еволюційної світоглядної моделі сформульовано актуальні концепти і перспективні напрямки розвитку економічної теорії інновацій. Обґрунтовано доцільність введення до наукового обігу категорії "неос" – вихідної загальнонаукової абстракції, що символічно і семантично асоціюється з новим – унікальним і оригінальним, яке не мало аналогів у передісторії системи. Запропоновано погляд на інновації як на: а) інтегровані в економічну систему антропогенні неоси, продукт (результат) індивідуальної та спільної економічної творчості; б) первісні носії та каталізатори якісних змін економічних систем, а на інноваційну політику – як на складову державного механізму регулювання економіко-генетичної спадковості та інструмент цілеспрямованого вдосконалення на інноваційній основі національного економічного геному.

Ключові слова: новизна, новації, інновації, інноваційна динаміка, еволюція, економічна творчість, економіко-генетична спадковість, геном економічної системи.

JEL: B520, O100.

Інноваційна проблематика, що виходить на передові позиції світової економічної думки в останній чверті ХХ століття, продовжує впевнено утримувати лідерство. Причини її панування добре відомі: *інновації як носії піонерного, якісно нового є каталізаторами прогресивних метаморфоз економічної системи і найважливішим атрибутом її еволюційного руху, завдяки якому нарощуються і розкриваються внутрішні потенції людини і суспільства, відбуваються їх трансграничні переходи через суб'єктивно-об'єктивні межі можливого.* Тому не дивно, що проблематика нового стала ключовою практично для всіх наук і багатьох галузей знань. Якщо ж нове є онтологічно всюди присутнім, гносеологічно загальнопроблемним, чи не прийшов час для *"...самотійної науки про нове, піонерне, оригінальне, інше в різних сферах життєдіяльності людини, в тому числі в економічній?"* (Тарасевич, 2012. С. 249–250).

Актуальність зазначеного питання підтверджують численні економічні дослідження вітчизняних (О. Амоша, Ю. Бажал, В. Білоцерківець, В. Геєць, М. Герасимчук, А. Гриценко, І. Єгоров, С. Ілляшенко, Б. Кваснюк, І. Лукинов, В. Тарасевич, Л. Федулова, Л. Шинкарук та ін.) і закордонних (Д. Белл, Дж. Гелбрейт, П. Дракер, А. Етціоні, Н.Іванова, В. Іноземцев, Г. Іцковіц, М. Кастельс, Б. Лундвал, В.Маєвський, В.Макаров, Г. Менш, Р. Нельсон, К. Перес, М. Поланьї, М. Портер, Е. Роджерс, У. Ростоу, Б. Санто, П. Сорокін, А. Тойнбі, Е. Тоффлер, С. Уїнтер, К. Фрімен, Х. фон Хайек, Г. Хемел, Г. Чесбро, П. Штомпка, Й. Шумпетер, Ю. Яковець, Е. Янч та ін.) учених. У широкій панорамі наукових пошуків знаходять відбиття: еволюція вчення про інновації та методологічні засади пізнання інновацій-

---

Завгородня Олена Олександрівна (elenzavg@gmail.com), д-р екон. наук, доц.; професор кафедри політичної економії Національної металургійної академії України (Дніпропетровськ).

них процесів; глобальні тенденції, закономірності та прогностика інноваційної динаміки; уявлення про функціональне призначення інновацій, різноманітні наслідки їх упровадження і дифузії; технологія інноваційної діяльності, алгоритми розроблення й ухвалення інноваційно-інвестиційних рішень; методичні основи моніторингу інноваційної діяльності та статистичного обліку її результатів; інституційні форми, механізми та інструменти регулювання інноваційного розвитку тощо.

Слід відзначити, що переважна частина наявних розробок і здобутків припадає на кінець минулого століття. Не позбавлений певної еkleктичності та фрагментарності прорив у розвитку теорії інновацій корелює з поширенням п'ятого технологічного укладу, синхронізованими хвилями взаємопов'язаних базисних нововведень у всіх сферах суспільного буття в період становлення постіндустріального суспільства. Саме тоді яскраво проявляється всюдисутність нового в еволюційному русі економічних систем, його спеціалізація на вибіркових якісних змінах економіко-генетичної спадковості, загострюються імперативи виявлення загального, інтегративного в багатоманітності диференційованого особливого й одиничного.

Розуміючи складність розглядуваних питань, ми не претендуємо на те, щоб дати на них вичерпні відповіді. Тому подані у статті результати, отримані з використанням універсального, еволюційного і діяльнісного підходів, слід оцінювати як *постановку проблеми*, як *поштовх і попередній ескіз подальших творчих пошуків і активізації дискусії про буття економічно нового*.

Напрямок пошуків підказує етимологія терміна "інновація". Словник іншомовних слів пов'язує його походження з двома дієсловами класичної латини – "*innovare*" (оновлювати, префікс "*in*" – у напрямку) й "*innovatus*" (змінювати), за сполуки яких з'являється уточнене значення – "нові зміни в чомусь" (2001. С. 112). Проте повної прозорості та чіткості ще не виникає, бо залишаються, на перший погляд, доволі прості й інтуїтивно зрозумілі питання – що таке нове, як його розпізнати й ідентифікувати? На жаль, однозначної відповіді на них не існує. Ситуацію ускладнює відсутність у тезаурусі наук, у предметний простір яких входять універсалії та ексклюзиви еволюційної проблематики¹, *базової категорії, вихідної, первісної абстракції*, що:

- символічно і семантично асоціюється з новим – унікальним і оригінальним, аналогів якого дотепер не було;
- має філософський і загальнонауковий статус, детермінований всюдисутністю й усезагальністю нового, генерація, дифузія і рутинізація якого є невід'ємним моментом буття будь-яких відкритих автодинамічних складноорганізованих систем;
- задає родовий засадничий зміст, що ситуативно актуалізується й утворює архітектонічне ядро системи споріднених категорій, спроможної адекватно розкрити закони, принципи і механізми якісного оновлення універсуму;
- є осередком діалектики загального, особливого й одиничного, розмаїття носіїв новизни та індукованих ними якісних змін.

Розмірковуючи над назвою зазначеної первинної абстракції, ми звернулися до мови праматері всіх наук – філософії. У грецькій для позначення будь-чого, що є новим або містить новизну, використовують термін "*neos*". Якщо йдеться про нове, що "прив'язане" до цілком конкретної сутності та проявляється через істотні якісні відмінності її станів у послідовні моменти часу, то про наявність новизни повідомляє додана до вихідної назви цієї сутності частина "*neo*" (*нео*) (Словарь иностранных слов, 2001. С. 341). З огляду на викладене, вважаємо логічним і коректним використання терміна "*neos*" для позначення нового як первинної абстракції, що у згорнутому вигляді містить все розмаїття його (нового) сутності, змісту і проявів.

¹ Філософії, загальної теорії систем, інноватики тощо.

Упроваджуючи в науковий обіг нову категорію, ми жодним чином не бажаємо загострення категоріальних проблем і повної ревізії тезаурусу теорій інновацій. Тож не зазіхатимемо на латинську етимологію вже узвичаєних понять і збережемо корінь "нов" (від лат. *novus* – новий) як змістове ядро категорій, що відображатимуть різноманітні аспекти буття *носіїв новизни антропогенного походження*, їх поліморфізм. Останній зумовлений об'єктивною логікою життєвого циклу неосів (зародження → становлення → зрілість і постадаптація → занепад) і *послідовними* стадіальними трансформаціями (протоновація → інновація /нововведення/ → постновація → реновація), що уособлюють *розвиток* первинної сутності, її актуалізацію і розгортання в часі і просторі. Отже, не порушуючи традиції, називатимемо такі абстрактні артефакти універсуму – результати людської діяльності – *новаціями* (Болдачев, 2007. С. 3; Иншаков, 2003. С. 5), а вже для позначення їх прикладних, упроваджених форм, що *de facto* інтегруються в середовище, привносять у нього нову якість і отримують можливість реалізувати свій перетворювальний потенціал, скористаємося поняттям "*інновації*".

У контексті еволюційної світоглядної моделі в каркас теоретико-методологічних конструкцій, що відбивають *нове економічне буття* – природу, кваліметрію і місію економічного нового, закони і механізми його відтворення в економічних системах, можуть бути покладені такі положення.

1. Під сумнів не ставиться *всюдисутність і всезагальність нового як атрибуту глобального економіко-еволюційного процесу*. Визнається його абсолютність і відносність, одночасна об'єктивність і суб'єктивність, здатність існувати в *людинорозмірній реальності* в матеріальній та нематеріальній іпостасях, перебуваючи в онтологічній, гносеологічній, аксіологічній і праксеологічній формі(ах).

Пошуки в цій реальності *онтологічної новизни* базуються на зіставленні *якостей* явищ і процесів та знаходженні між ними генотипних і фенотипних, істотних і неістотних відмінностей. Для цього необхідно, щоб, з одного боку, новація в певний спосіб продемонструвала себе, була спроможна: а) зберігати свою форму/структуру впродовж часу, достатнього для її фіксації; б) залишити *оригінальне* відбиття у свідомості або підсвідомості людини-спостерігача, зацікавити її та вможливити відповідну компаративістику. А з іншого боку, щоб сам суб'єкт пізнання виявився чутливим до змін, небайдужим до них і підготовленим до процедури порівняння. Зрозуміло, що чим складнішим є об'єкт пізнання, чим більшою кількістю ознак його описують і чим ширший їх варіативний ряд, тим важомішим стає виконання другої умови (Ананьин, 2011. С. 109). Новизна інших форм виявляється через *змістовні розбіжності* ідеальних моделей безвідносно до існування/неіснування їх онтологічних підвалин.

Абсолютність неосів доводять підтвердженою появою матеріальних чи нематеріальних сутностей, якісно ідентичних аналогів яких не було в передісторії як даної економічної системи, так і її середовища. *Відносність* проявляється різноманітніше (Крайнюченко, 2003. С. 24–32). Саме про неї йдеться за виявлення в економічній реальності:

- локально нових сутностей екзогенного походження;
- модифікацій та часткових трансформацій наявних сутностей;
- сутностей, присутніх у минулому, забутих, але не стертих із генетичної пам'яті системи і певним чином відновлених у сьогоденні; або у випадках, коли:
  - майже одразу за носіями новизни, що не встигли узвичаїтися, з'являються авангардні носії новітності;
  - за додатних темпів дифузії новацій більшість економічних акторів продовжують сприймати їх як суб'єктивно нове.

То ж як, спостерігаючи за економічними процесами, розгледіти в них присутність і вплив нового?

Для констатації факту якісної мінливості економічної системи й утрати нею самототожності необхідним і достатнім є виконання умов: $S_t \neq S_{t+1}$ за $\Delta S_{t+1,t} \neq 0$; $\{S_t\} \neq \{S_{t+1}\}$, де: S_t, S_{t+1} – стани економічної системи у відповідні моменти часу t і $t+1$; $\{S_t\}, \{S_{t+1}\}$ – множина можливих станів системи, обумовлена її передісторією, генетичною програмою системобудування і відтворення, структурною організацією, потребами органістичних елементів, ресурсно-технологічним потенціалом щодо задоволення потреб і розв'язання актуальних суперечностей. Якщо $S_t \neq S_{t+1}$, але $S_{t+1} \in \{S_t\}$, то відбувається перехід системи в інший, але не в новий стан.

Про прогресивний характер змін свідчатиме розширення в довгостроковому періоді простору активності та самодетермінації системи, за якого нова множина станів буде повністю або частково вбирати в себе попередню ($\{S_t\} \notin \{S_{t+1}\}; \{S_t\} < \{S_{t+1}\}$). Як наслідок збільшуватиметься кількість макро- і мікроступенів свободи руху, зростатимуть і диференціюватимуться можливості, ускладнюватиметься і більш варіативною ставатиме поведінка економічних акторів і в результаті підвищуватиметься еволюційний потенціал системи. Регресивні зміни, навпаки, супроводжуватимуться зменшенням можливостей функціональної самореалізації економічно акторів, звуженням гомеокінетичного плато системи ($\{S_{t+1}\} < \{S_t\}$), її сповільненням, гомогенізацією і спрощенням.

Але ж коли нове перетворюється на традиційне чи морально застаріле? Відповідь на це запитання може підказати уніфікована логістична крива життєвого циклу економічної системи, в якій виникає й актуалізується новація (рис. 1). Виокремимо на її висхідній ділянці три часові відрізки.

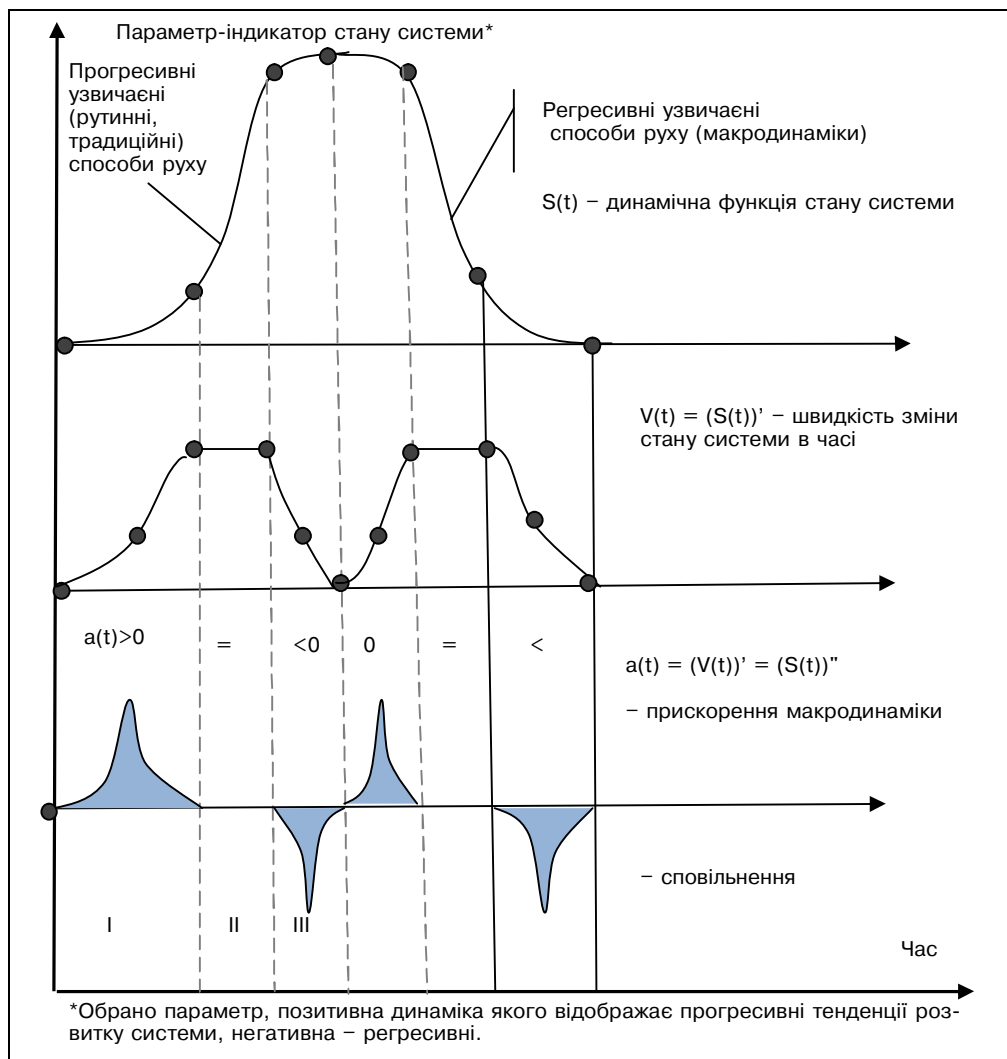
На першому (I) спостерігаємо динаміку з доволі повільною позитивною зміною визначальних макропараметрів ($S(t) < S(t+1)$) за неперервного зростання швидкості руху ($S(t)' = V(t) > 0$) і досить різких коливань додатного прискорення ($S(t)'' = V(t)' = a(t) > 0$). Тобто процеси в системі інтенсифікуються, і причина цього, найімовірніше, полягає у зміні способу руху, його форсуванні, обумовленому набуттям певної процесуальної новизни.

На другому відрізку (II) прогресивні тенденції зберігаються ($S(t) < S(t+1)$), швидкість зростання постійна ($V(t) > 0, V(t) = \text{const}$), прискорення дорівнює нулю ($a(t) = 0$). Сталість темпів динаміки доводить, що система перебуває поза істотним впливом дестабілізаційних чинників, у динамічно рівноважному стані, рухається традиційно висхідною траєкторією, реалізуючи екстенсивний варіант економічного зростання. Зрозуміло, таке стає можливим за умови, що рутинізовані механізми руху у своїй більшості є прогресивними й адекватними середовищу.

На третьому відрізку (III) динаміка ще позитивна, але вже починає сповільнюватися ($V(t) < 0$). Знову з'являється друга похідна, хоча тепер уже з від'ємним знаком ($a(t) < 0$). Це означає, що з певних причин, у тому числі екзогенних, стан і спосіб руху системи змінився, її просування вперед проторованою еволюційною траєкторією ускладнилося і сповільнилося. Можна говорити про вичерпання системою потенціалу зростання, зниження ефективності відтворювальних макропроцесів і наближення її до межі виробничих можливостей. Отже, такі зміни явно не на користь економічному майбутньому.

Добре, якщо вдасться гальмівні тенденції компенсувати чи нейтралізувати у традиційний спосіб, за допомоги вбудованих і/або дискреційних стабілізаторів. Якщо ж ні, то слід очікувати на появу, посилення і консервацію кризових явищ, їх переродження в інволюційні форми. Продовження і прискорення падіння означатимуть, що або наявні відтворювальні механізми й організаційно-регуляторна підсистема не впоралися і потребують модернізації відповідно до нових реалій, або, в гіршому випадку, за наявних обставин автодинамічного потенціалу системи не достатньо для того, щоб здолати інерцію, прискоритися і вибратися з кризової "ями".

Розв'язання проблеми розширення простору економічної активності та підвищення потенціалу автодинаміки лежить у площині технологічних модифікацій і трансформацій, а зміна вектору руху і насичення його новим змістом не можлива без істотних інституційних інновацій.

Рисунок 1. Динаміка системи як результат взаємодії новаційного і традиційного в економічних процесах

Складено з використанням: Нестеров А.В. Інновації: системний підход // Інновації. – 2007. – № 6. – С. 7.

Саме наявність прискорення чи сповільнення можна розцінювати як процесуально нове. Час, коли друга похідна функції, що описує стан економічної системи в довільний момент t , проявляє себе, – це час панування прогресивного або регресивного нового. Залежно від ситуації воно обертається різними гранями (Князева, 2004) і постає як:

- дотепер незвідане і невідоме;
- макроскопічний якісно-кількісний результат довільних або спрямованих мікромутацій її спадкової економіко-генетичної (в подальшому екогенетичної) основи;

- стрімке нелінійне посилення дотепер малопримітної властивості чи ознаки;
- латентні сутнісні ознаки і якості, потенційно закладені у відтворювальну програму системи за структурогенезу, але в передісторії приховані від середовища;
- новоутворення, породжені комбінаторикою елементів, що взаємодіють, їх *гібридизацією* шляхом поєднання вихідного системоутворювального матеріалу з економічними генами *споріднених* акторів чи *химерізації* – перетворень, у яких безпосередньо задіяні *чужорідні* носії спадковості;
- ренесанс старого (дїжа vue);
- інтерналізоване, привласнене чуже тощо.

Нульове значення другої похідної внаслідок постійної швидкості мінливості макростанів ($V(t) - const$) на певному часовому інтервалі не дозволяє однозначно стверджувати про відсутність нового. За вираженого домінування традиційного воно може:

- зароджуватися і, перебуваючи в латентній формі, взагалі не проявляти себе;
- перебувати на стадії становлення, коли його незначний вплив на макропроцеси не унаочнюється і не фіксується;
- стабілізуватися і/або поширюватися постійними темпами;
- з певних причин уникати проявлення і приховуватися за зовні рутинними формами.

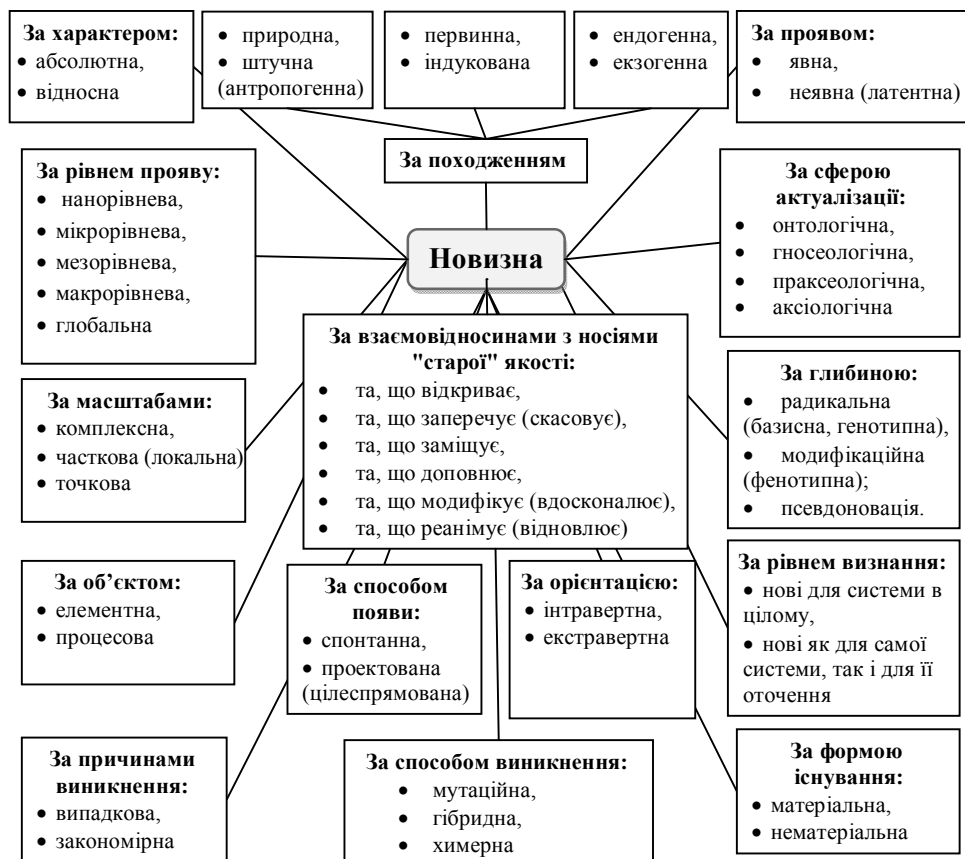
2. З огляду на загальні закони універсуму заперечується можливість "створення з нічого" (creation ex nihilo). Виникнення новацій пов'язане зі структурогенезом і реструктуризацією наявного екогенетичного матеріалу – реконфігурацією, комбінаторикою і синтезом його різних за ступенем агрегації фрагментів, кожен із яких може бути потенційним носієм різноманітних "атомів і молекул" економічного нового (рис. 2). Зокрема, йдеться про притаманний синтезу синергетичний ефект, що в людинорозмірних системах біфуркаційно реалізується в емерджентній і м'яко детермінованій формах, уособлюючи діалектику свободи і необхідності, невизначеності й фатальності, випадковості й закономірності.

Причинність можна пояснити:

- універсальними еволюційними принципами, а також імперативами самозбереження і саморозвитку з елементами експансії;
- законами, що визначають загальну логіку життєвого циклу систем певного класу, його фазові особливості та специфіку перехідних станів;
- дією механізмів наслідування і спадковим зв'язком, зокрема, сформованим у передісторії автодинамічним потенціалом і фундаментом, на якому реалізуватимуться проекти подальшого системобудування і самостворення;
- залежністю від оточення, зокрема, відповідними зовнішніми викликами й обмеженнями автодинаміки, вимогами сумісності новацій із середовищем, дотримання яких істотно зменшує ризики відторгнення нового;
- законами і механізмами коеволюції "система ↔ середовище", що визначають змістовну кореляцію і часову когеренцію їх обопільної циклічної самотмінливості та адаптивної взаємомінливості;
- цілеспрямованістю і раціональністю, притаманною всім формам діяльності людини;
- футуристичними прообразами, що існують в індивідуальній та колективній свідомості акторів як цільові орієнтири руху. Детермінація майбутнім здійснюється саме завдяки інноваціям – його агентам у сьогоденні (Лешкевич, 2011. С. 62). Беручи на себе функції структур-атракторів, носії новизни намагаються залучити його в сьогодення, утворюють локальні галузі ("аван-

гардні анклави") (Білоцерківець, 2013. С. 179–182), де тут і зараз процеси протікають так, як це масово відбуватиметься в майбутньому;

• організаційно-регуляторними взаємодіями, що передбачають свідоме обмеження варіантів майбутнього, селективний відбір макропріоритетів розвитку і каналізацію в їх напрямку мікро- і мезопроцесів.

Рисунок 2. Класифікація форм новизни – змістовного "ядра" неосів

Побудовано автором.

Ознаками емерджентності є спонтанність, випадковість, складна адитивність індивідуальних властивостей об'єднаних і кооперованих елементів, певна непередбачуваність набутих за результатами синтезу інноваційної та традиційної макроскопічних якостей.

Біфуркаційність зумовлює непередбачуваність долі зародків нового (протоновацій) з огляду на варіативне розщеплення траєкторії руху акторів, що перебувають у нерівноважному стані. Саме емерджентності та біфуркаційності соціально-економічні системи завдячують за таку атрибутивну характеристику буття, як відкритість альтернативного майбутнього.

3. Лише за людиною визнають ексклюзивну здатність свідомо сприяти народженню нового чи визріванню його природних латентних форм, творити й упроваджувати нове, якісно змінюючи за його допомоги економічну реальність у контексті очікуваного майбутнього.

Аналіз сучасних уявлень про феномен креативності взагалі та його економічні прояви зокрема дозволяє зробити низку принципово важливих узагальнень. Економічна творчість, з одного боку, є невід'ємним компонентом життєдіяльності людини, вищою формою її існування як актора еволюції та коеволуції з природою і соціумом. З іншого – специфічним

видом діяльності, суб'єкти якої спеціалізуються на задоволенні потреб розвитку і подоланні суперечностей економічної природи шляхом цілеспрямованих якісних перетворень людинорозмірної реальності.

Здібності до творення – еволюційне надбання виду homo sapiens, яке людина дістає у спадок. За її народження вони перебувають у латентній формі, у вигляді потенцій, можливостей і схильностей – вроджених креативних сутнісних сил (КССЛ), за які кожен із нас завдячує відповідним якостям і стохастичній комбінаториці біогенетичного матеріалу предків. Вихідна передумова усвідомлення, апробації, опанування і розвитку КССЛ – безпосередня участь людини у продуктивній діяльності. Саме занурення у вир суспільної економічної практики дозволяє їй:

- пізнавати навколишню дійсність, навчатися орієнтуватися в ній, випробовувати різні способи самоідентифікації та реалізації власного "Я" в пошуках найефективнішого і найперспективнішого;
- діагностувати на стійкість відтворювальний механізм, визначитися з його функціональними обмеженнями й альтернативами їх подолання;
- навчитися розпізнавати сигнали про загострення інноваційних потреб, підвищити чутливість до них;
- сформувати і закріпити навички з перетворення реальності, з використання традиційних і креативних ССЛ, зокрема, приналежних іншим економічним акторам. Узагальнити особистий і запозичений ситуативний досвід такого використання при задоволенні відтворювальних потреб, критично проаналізувати вдалі та не вдалі результати реагування на типові та нетипові виклики середовища;
- зрозуміти переваги, загрози і ризики інноваційної моделі поведінки порівняно з традиційною;
- дійти висновку про доцільність чи недоцільність спрямованого використання і саморозвитку власних КССЛ, визначитися зі спеціалізацією в суспільному поділі праці креативної та репродуктивної праці, з особистими інноваційними інтересами і цілями.

Погляд на економічну творчість через призму загального, особливого й одиничного дозволяє виокремити в її процесуальних основах і універсальні характеристики, і ті, що стосуються винятково соціально-економічної онтології, й ті, що відбивають її спеціалізацію на творенні, впровадженні та розповсюдженні нового (одиничного). До загальних характеристик належать:

- певні базисні умови – неоднорідність і відносна автономність акторів; нерівноважність їх внутрішніх станів; напруженість і суперечливість взаємодій, їх відкритість, автодинаміка, складноорганізованість тощо;
- похідні від самоорганізації комбінаторні механізми виникнення нового, його селективний відбір за критеріями еволюційної доцільності (ефективність, конкурентоспроможність, адаптабельність, відтворювальний потенціал);
- типовість структури і внутрішньої логіки життєвого циклу інновацій, у розгортання якого вбудовані як механізми деструкції та реконструкції наявного екогенетичного матеріалу, так і ефекти – емерджентний і бифуркаційний;
- системний характер якісних змін – за принципом всезагального зв'язку метаморфози будь-якого складника системи призведуть до індукованої мінливості пов'язаних із ним елементів.

Особливість економічних процесів обумовлена притаманною лише людині властивістю пізнавати себе і навколишній світ, свідомо і критично ставитися до дійсності, усвідомлювати свої потреби, інтереси, мотиви і цілі, організовувати процес їх досягнення, спираючись на власні сили й ураховуючи наявні обмеження автодинаміки. Суттєвими моментами є:

- *діяльнісна трудова природа економічної процесуальності та її механізми, засновані на привласненні сутнісних сил людини, діалектиці їх олюднення й уречевлення;*
- *суперечності та внутрішній конфлікт економічних інтересів і цілей акторів.* Недосягнення консенсусу загрожує нормальному протіканню відтворювальних циклів, що проявляється в розривах коопераційних зв'язків і несподіваних міжфазових біфуркаційних переходах.

До загальноновизнаних атрибутивних ознак економічної творчості як процесу належать:

- домінування внутрішніх мотиваційних механізмів із потужною *інтраверцією* – орієнтацією на саморозвиток і самовдосконалення суб'єкта творчості;
- *надважлива роль інтуїції та підсвідомості за генеруванні новаційних ідей.* Їх виникнення пов'язують із керованою або спонтанною активацією людиною синтезованих механізмів дивергентного і/або конвергентного мислення, комбінуванням явних і неявних теоретико-емпіричних знань;
- *обумовлений специфікою пошуків таких ідей *евристичний ефект*, що, приєднуючись до емерджентного і біфуркаційного ефектів, посилює стохастичну складову інноваційних процесів та іманентні їм ризики;*
- *спеціалізація на створенні, впровадженні, комерціалізації та дифузії новацій та інновацій;*
- *еволюційно-економічний прагматизм і результат (ефект), що відбиває обопільну мінливість суб'єкта й об'єкта творчості, уособлює їх новонабуті конкурентні переваги і суспільно визнану корисну якість;*
- *істотна залежність від науково-технічної (винахідницької) творчості, певне підкорення об'єктивним законам НТП і розвитку техносфери;*
- *вищий рівень складності, трудомісткості та наукомісткості, а як наслідок вищі продуктивний і доходотворчий (рентогенераційний) потенціали, вагомий внесок у створення вартості та доданої вартості.*

Відзначимо, що субстанцією економічної творчості слід вважати новаційні за змістом або формою взаємодії економічних акторів із приводу уречевлення-олюднення традиційних і (або/тільки) креативних сутнісних сил людини в контексті суспільно-історичної практики (Тарасевич, 2011. С. 274). У процесі цих взаємодій актори заявляють про себе як про дієздатних суб'єктів економічної динаміки, спроможних зняти обмеження саморуху, змінивши в оригінальний спосіб власну екогенетику, особистий економічний простір і його взаємозв'язки з середовищем. *Кінцева мета таких змін – збереження за несприятливих обставин і підвищення рівня задоволення відтворювальних потреб у контексті реалізації особистих економічних інтересів.*

4. Взаємодії, яким властиві елементи цілеспрямованої креативності, є не однорідними. Їх диференціація зумовлена, зокрема, рівнем розвитку суспільного поділу праці як діалектичної єдності креативної та репродуктивної складових, а також змістовною логікою творчого процесу. Згідно з цією логікою в найбільш агрегованому варіанті умовно можна виокремити основні та допоміжні, а також управлінські напрямки спеціалізації акторів, безпосередньо й опосередковано задіяних у відповідних функціональних чи поліфункціональних ролях.

Головними виконавцями є творець, упроваджувач і споживач/користувач інноваційних благ. Зрозуміло, що доля конкретної новації залежить від характеру і способу організації коопераційних взаємозв'язків між виконавцями і від ступеня погодженості їх економічних інтересів (таблиця). Останні органічно сполучають специфіку діяльності акторів як суб'єктів власності, носіїв функціональних ролей і статусних позицій.

Успіху можна досягти *лише* тоді, коли діяльність усіх акторів буде пронизана ідеєю консолідації зусиль задля отримання суспільно корисної новизни за додатного співвідношення пов'язаних із нею вигод і витрат. Тільки в такому разі *потенційно інноваційні* взаємодії акторів будуть акту-

ально інноваційними і зможуть надати позитивний кінетичний імпульс соціально-економічному розвитку.

Таблиця

Узагальнена матриця економічних інтересів акторів інноваційної діяльності

Елементи механізму мотивації	Типи і форми власності акторів			
	приватна		суспільна	
	індивідуально-трудова	з найманою працею	колективна	державна
Імператив (SR-період)	Максимізація поточних результатів, що презентують статусні позиції економічного актора системі відносин власності та успішність самореалізації в певній соціально-економічній ролі			
Імператив (LR-період)	Позитивна динаміка вищевказаних результатів			
Цільові критерії	<ul style="list-style-type: none"> максимізація доходотворчого потенціалу ССЛ; максимізація особистого чистого поточного і капіталізованого доходу 	<ul style="list-style-type: none"> максимізація маси чистого прибутку (з урахуванням ризиків і альтернатив використання власних ресурсів); сталість зростання прибутків у довгостроковій перспективі 	<ul style="list-style-type: none"> максимізація і позитивна довгострокова динаміка чистого сукупного доходу за результатами діяльності та добробуту членів трудового колективу 	<ul style="list-style-type: none"> Максимізація: <ul style="list-style-type: none"> валового доходу державного сектора загалом і валового доходу трудових колективів державних підприємств; суспільного добробуту
Спосіб реалізації	Розподіл, перерозподіл і привласнення результатів інноваційної діяльності			
Передумова реалізації в LR- періоді	Розкриття нереалізованих потенцій та селективне нарощування відтворювального потенціалу, погоджене зі стратегією саморозвитку, напрямком спеціалізації та конкурентними перевагами			
Функціональні ролі	Творець	Самореалізація креативного потенціалу ССЛ та їх саморозвиток; максимізація прибутку/доходу, зокрема, за рахунок <i>інтелектуальної ренти</i> , отриманої за результатами капіталізації творчих розробок		
	Упроваджувач (інноватор у вузькому значенні)	Максимізація прибутку/доходу, зокрема, за рахунок <i>інноваційної (технологічної) ренти</i> – чистого прибутку з повними чи обмеженими правами власника інноваційних інтелектуальних продуктів та інтелектуалізованих чинників виробництва, пов'язаного з реалізацією отриманих конкурентних переваг		
	Інвестор	Максимізація чистого дисконтованого прибутку/доходу на одиницю вкладених коштів, а за наявності частки у власності швидка капіталізація приналежних активів і максимізація їх ринкової вартості		
	Споживач	Максимізація корисності та підвищення рівня задоволення відтворювальних потреб (в абсолютному і відносному виразах), економія часу і ресурсів, покращення якості життя тощо		

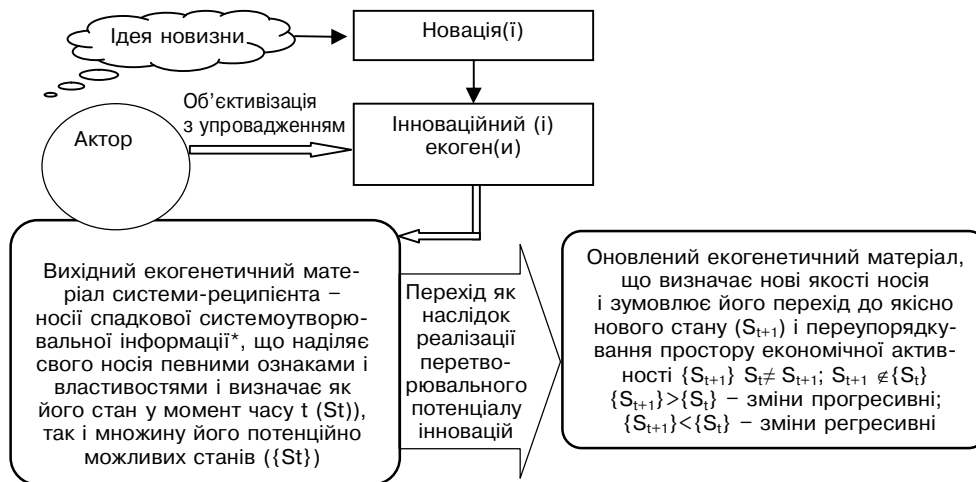
Складено автором.

5. В еволюційному контексті результатом економічної творчості та співтворчості акторів є цілеспрямоване вдосконалення геному і генотипу економічної системи² шляхом розроблення та імплантації в наявний екогенетичний матеріал будь-яких носіїв і каталізаторів оригінальних прогресивних якісних змін (інновацій) (рис. 3).

Якісні метаморфози спадковості макроекономічної системи визначають рівнодіючою відкритих процесів, які відбивають:

- мінливість пріоритетів розвитку і циклічно-кумулятивне загострення інноваційних потреб економічних акторів упродовж життєвого циклу системи;

² Застосування біологічних аналогій уможливує формулювання понятійного ряду різних за ступенем агрегації носіїв спадкової екогенетичної інформації. Для позначення елементарних носіїв економічної генетичної спадковості запропоновано термін "екогени", для їх однорідних і споріднених множин – "екосоми". Економічний генофонд системи інтерпретовано як наявну в певний момент часу множину екосом; економічний геном – як ситуативно-актуальний набір складових генофонду; економічний генотип – як сукупність спадкових макроскопічних ознак і властивостей системи, обумовлену варіаціями і комбінаторикою складових геному.

* Інформація щодо: а) програми перетворення множини різномірних і відносно автономних елементів на цілісну економічну систему, здатну до циклічного самовідтворення, підтримання самототожності в еволюційному процесі, опору будь-яким системоруйнівним збуренням, адаптації до них у разі неможливості протидії; б) функціонального призначення даної системи, цілей і ціннісних пріоритетів руху, алгоритму оптимізації результатів її функціонування і міжчасового відбору конкурентних переваг; в) механізмів самореференції, підтримки структурно-динамічної рівноваги, збереження "пам'яті системи", передання наступним поколінням спадкової інформації; г) набору поведінкових інстинктивно-рефлекторних реакцій на типові порушення рівноваги і виклики середовища.

Рисунок 3. Якісна мінливість економічної системи як результат спрямованого оновлення її економіко-генетичного матеріалу

- кругообіг між домінантними і латентними інноваційними генами, що залежить від швидкості самогенерації та/або запозичення нового і новітнього, оперативності й ефективності механізмів заміщення інноваційними генами своїх домінантних попередників або конвергенції з ними, інноваційного потенціалу і реформаційної пластичності середовища, його готовності до змін.

6. Керуючись імперативами самозбереження і розширеного самовідтворення, актори спрямовують свої дії на зняття обмежень прогресивного саморуку і підвищення рівня задоволення потреб. Засіб досягнення мети – оригінальні, різні за глибиною, масштабами і наслідками метаморфози екогенетичного матеріалу, обумовлені його реакцією на впровадження штучних носіїв корисної новизни – інновацій – та вивільнення їх перетворювального потенціалу.

Це зумовлює доцільність погляду на інноваційну політику як на інструмент спрямованого вдосконалення на інноваційній основі національних екогенетичних програм системотворення і відтворення, їх авангардизації та модернізації. Складовими регулювання екогенетичної спадковості є:

- прогнозування і презентація суспільству альтернативних варіантів інноваційних метаморфоз геному і генотипу національної економіки, організації процедури їх суспільної експертизи;

- визначення в діалозі з суспільством стратегічних пріоритетів і напрямків розвитку національної економіки, окреслення горизонту довгострокового планування інноваційно-інвестиційної діяльності економічних акторів;

- дослідження домінантних і латентних інноваційних екогенів на окремих етапах розвитку системи, опанування механізмів їх генерації, оновлення, заміщення і трансферу;

- стимулювання економічної активності носіїв інноваційних екогенів,

насамперед, шляхом надання їм певних преференцій;

- виявлення мімікрії *псевдоінноваторів*, які через формальне отримання статусу інноватора прагнуть отримати доступ до суспільних фондів підтримки учасників інноваційної діяльності;
- програмування, ініціація й активізація прогресивних структурних зрушень у національному геномі шляхом комбінаторики власного і запозиченого екогенетичного матеріалу;
- підтримка генетичного різноманіття економічних суб'єктів, що істотно загострює конкуренцію між ними, посилює їхню мотивацію до саморозвитку і підвищує ефективність конкурентно-ринкового відбору;
- формування національної інноваційної ідеології та культури, що забезпечують сприйнятливість суспільства до нових ідей, його готовність і здатність підтримувати і реалізовувати нововведення в усіх сферах суспільного життя.

***

Отже, результати ретроспекції економічної теорії інновацій свідчать про те, що вона перебуває на етапі становлення. Найбільш розробленою і наближеною до завершення є її складова, що забезпечує "вихід" на мікроекономічну практику і демонструє конкретику і емпірику інновацій. Такий стан речей відповідає логіці наукового пізнання: на етапі становлення теорії темпи накопичення конкретних даних випереджають темпи їх осмислення, пізнання і категоріальної інтерпретації.

Формування прикладної складової економічної теорії інновацій відбувається швидше, ніж фундаментальної, тому останній притаманна більша кількість гносеологічних і методологічних прогалин у її предметному просторі (внутрішньо суперечливий тезаурус постнекласичної теорії інновацій; закони, що визначають внутрішню логіку відкритих інноваційних процесів, генетичні механізми і чинники інноваційних метаморфоз макроекономічної системи; засади управління синергією інноваційних взаємодій економічних акторів і технології знаходження консенсусу їх інноваційних інтересів; невідзначеність у співвідношенні самоорганізації та організації в інноваційному макропроцесі). Заповнення цих прогалин потребує поглиблених теоретико-прикладних досліджень на засадах сучасної методології, адекватної універсалиям і сучасній, багатой, багато в чому ексклюзивній онтології об'єкта пізнання.

Універсальність економічного нового є підставою для інтеграції фрагментарних досліджень онтології та відтворення його носіїв під егідою й у межах загальної економічної теорії інновацій. Відповідні знання мають органічно доповнити теоретико-методологічні засади руху економічних систем в еволюційних процесах і стати науковим підґрунтям розроблення і реалізації довгострокових програм розвитку, пов'язаних із спрямованим інноваційним удосконаленням національного економічного геному і генотипу.

Література

- Ананьин О. (2011) Экономическая компаративистика: методология, опыт, перспективы // Экономика цивилизаций в глобальном измерении: Монография. М.: ТЕИС. С. 109–140.
- Антонюк Л.Л. та ін. (2003) Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. К.: КНЕУ.
- Білоцерківець В.В. (2013) Нова економіка: зміст та еволюція: Монографія. Дніпропетровськ: Січ.
- Болдачев А. (2007) Новации: рассуждения в русле эволюционной парадигмы: Монография. СПб: Изд-во Санкт-Петербургского университета.
- Ілляшенко С.М., Біловодська А.О. (2010) Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: Монографія. Суми: Університетська книга.
- Иншаков О.В., Степочкина Е.А. (2003) Рутини и новация: институциональный, организационный и эволюционный аспекты взаимодействия. Волгоград: Изд-во ВГУ.
- Князева Е. (2004) Природа инноваций и некоторые проблемы инновационного управления // <http://narod.ru/knzva.htm/>.
- Крайнюченко И.В., Попов В.П. (2003) Глобальный эволюционизм и синергетика ноосферы. Ростов-на-Дону: Изд-во АПСН СКНЦ ВШ.

- Лешкевич Т.Г. (2011) Проблема преобразования реальности и парадоксы креативности // Философия инноваций: поиски, проблемы, решения // Сборник научных трудов. Ростов-на-Дону: Изд-во СКАГС. С. 8–15.
- Нестеров А.В. (2007) Инновации: системный подход // Инновации. № 6. С. 3–10.
- Словарь иностранных слов (2001). М.: Лингва.
- Тарасевич В.Н. (2011) Экономическая синергетика инноваций // Экономика цивилизаций в глобальном измерении: Монография. М.: ТЕИС. С. 273–287.
- Тарасевич В.Н., Завгородняя Е.А. (2012) К началам экономической неосологии // XXI век: интеллект – революция. М.; К.: ИИЦ Национального университета государственной налоговой службы Украины. С. 249–256.

References

- Anan'in O. (2011) Jekonomicheskaja komparativistika: metodologija, opyt, perspektivy [Comparative Economic: methodology, experience, perspectives]. *Jekonomika civilizacij v global'nom izmerenii*. M.: TEIS. S. 109–140. (In Russian)
- Antoniuk L.L. ta in. (2003) Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii [Innovations: Theory, Mechanism Of Development And Commercialization]. K.: KNEU. (In Ukrainian)
- Bilotserkivets V.V. (2013) Nova ekonomika: zmist ta evoliutsiia [New Economy: Content and Evolution]. Dnipropetrovsk: Sich. (In Ukrainian)
- Boldachev A. (2007) Novacii: rassuzhdenija v rusle jevoljucionnoj paradigmy [Innovations: The Arguments In Line With The Evolutionary Paradigm]. SPb: Izd-vo Sankt-Peterburgskogo universiteta. (In Russian)
- Iliashenko S.M., Bilovodska A.O. (2010) Upravlinnia innovatsiynim rozvytkom promyslovykh pidpriemstv [Upravlinnya Innovatsiynim Rozvitkom Promyslova Of Companies]. Sumy: Univer-sytetska knyha. (In Ukrainian)
- Inshakov O.V., Stepochkina E.A. (2003) Rutina i novacija: institucional'nyj, organizacionnyj i jevoljucionnyj aspekty vzaimodejstvija [Routine And Innovation: Institutional, Organizational And Evolutionary Aspects Of Interaction]. Volgograd: Izd-vo VGU. (In Russian)
- Knjazeva E. (2004) Priroda innovacij i nekotorye problemy innovacionnogo upravlenija [The Nature Of Innovation And Some Of The Problems Of Innovation Management] <http://narod.ru/knzva.htm/>. (In Russian)
- Krajnuchenko I.V., Popov V.P. (2003) Global'nyj jevoljucionizm i sinergetika noosfery [Global Evolutionism And Synergy Of The Noosphere]. Rostov-na-Donu: Izd-vo APSN SKNC VSh. (In Russian)
- Leshkevich T.G. (2011) Problema preobrazovanija real'nosti i paradoksy kreativnosti [The Problem Of Transformation Of Reality And The Paradoxes Of Creativity] *Filosofija innovacij: poiski, problemy, reshenija. Sbornik nauchnyh trudov*. Rostov-na-Donu: Izd-vo SKAGS. S. 8–15. (In Russian)
- Nesterov A.V. (2007) Innovacii: sistemnyj podhod [Innovation: Systematic Approach] *Innovacii*. № 6. С. 3–10. (In Russian)
- Slovar' inostrannyh slov [Dictionary of Foreign Words] (2001). M.: Lingva. (In Russian)
- Tarasevich V.N. (2011) Jekonomicheskaja sinergetika innovacij [Economic Synergy Innovation] *Jekonomika civilizacij v global'nom izmerenii*. M.: TEIS. S. 273–287. (In Russian)
- Tarasevich V.N., Zavgorodnjaja E.A. (2012) K nachalam jekonomicheskoi neosologii [By the Beginning of the Economic Neosologii] *XXI vek: intellekt – revoljucija*. M.; K.: IIC Nacional'nogo universiteta gosudarstvennoj nalogovoj sluzhby Ukrainy. S. 249–256. (In Russian)

Надійшла до редакції 20.10.2015 р.

CURRENT CONCEPTS OF THE ECONOMIC THEORY OF INNOVATION

Olena Zavhorodnya

Author affiliation: Doctor of Economics, Assistant Professor, Prof., National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipropetrovsk). (elenzav@gmail.com).

In the context of the ideological evolutionary model, the author formulates urgent concepts and prospective guidelines of the economic theory of innovation. Justified the expediency of the introduction into scientific circulation of the category of "neos", which is an initial general scientific abstraction that is symbolically and semantically associated with the new – the unique and original, which had no analogues in the system's past.

Proposed a concept of innovation as: a) integrated into the economic system anthropogenic neos', a product (result) of individual and joint economic work; b) original carriers and catalysts of qualitative changes in economic systems; and a concept of innovation policy as part of the state mechanism the regulation of economic-and-genetic heredity and a tool of targeted innovation based improvement of the national economic genome.

Key words: novelty, novelties, innovation, innovation dynamics, evolution, economic creativity, economic and genetic heredity, genome of economic system.

JEL: B520, O100.